

„Látványos eredménytelenség”: a Loméi Egyezmények hatásainak statisztikai vizsgálata¹

Udvari Beáta

Az Európai Unió és jogelődjei kiemelt figyelmet szenteltek a fejlődő országokkal való kapcsolatot fenntartására, gazdasági fejlődésük elérésére. Az elmaradott országok közül az afrikai, karibi és csendes-óceáni (ACP) országok állnak a figyelem középpontjában, elsősorban a gyarmati múltjuk miatt. A Közösség fejlesztési politikájában a pénzügyi támogatások mellett kiemelt szerepet játszanak a kereskedelempolitikai eszközök, köztük a viszonszág nélküli kedvezmények. Ez utóbbiak alapját az EU és az ACP-országok által aláírt Loméi Egyezmények jelentik: az 1975 és 2000 között érvényben lévő egyezmények a kereskedelmi preferenciákon túl érintették az ipari fejlesztést és a szabad tőkeáramlás területét is. A hosszú távú, szerződéses formában biztosított kedvezmények alapján az ACP-országokban látványos gazdasági fejlődést kellene tapasztalni. A tanulmányban ezt statisztikai úton vizsgáltam.

A Loméi Egyezmények előtti és követő időszak trendvonalait összevetve elemeztem a Loméi Egyezmények lehetséges (általános) gazdasági hatásait. Az eredmények szerint a Loméi Egyezményeknek voltak kisebb, kevésbé látványos eredményei, viszont nem érték el azt, ami a beavatkozási területei és időtávja alapján elvárható lett volna.

Kulcsszavak: Loméi Egyezmények, fejlesztési politika, ACP-országok, Európai Unió

1. Bevezetés

A 21. század számos megoldásra váró világgazdasági problémát „örökölt” a 20. századból. Ezek közül talán az egyik legsúlyosabb és a leggyorsabban megoldásra váró kérdés a fejlődő országok rendkívül rossz helyzete. Egyrészt erkölcsileg elfogadhatatlan az, hogy a fejlődő országok népességének nagy részét érinti a – szélsőségesnek is nevezhető – szegénység (a napi 1-2 dollárnál kevesebből élők), a mindennapos éhezés, s jelentősek a társadalmi különbségek. Másrészt a nemzetközi közösséget is érintő problémáról van szó: a globalizáció, a felgyorsult liberalizáció, a nemzeti határok fokozatos eltűnése, az egyre fenyegetőbb nemzetközi terrorizmus, a járványveszély, a környezetszennyezés és a kimerülő erőforrások nem hatékony felhasználása

¹ Jelen tanulmány a Világgazdaság tagozaton I. díjat nyert azonos című pályamű rövidített verziója. Témavezető: Lukovics Miklós. Udvari Beátának az Országos Tudományos Diákköri Tanács (OTDT) a GTK történetében először Pro Scientia Aranyérmét adományozott.

miatt ma már kiemelten fontos a fejlődő országokkal való körültekintő foglalkozás, azok megsegítése, kiemelése a szinte kilátástalannak tűnő helyzetükből.

A fejlődő országok problémájának jelentőségét a múlt század harmadik negyede (a hidegháború) után felismerték, és egyre több nemzetközi szervezet jött létre, melyek a fejlődő országok hátrányos helyzetének felszámolását tűzték ki célul. Az ENSZ és az OECD mellett az *Európai Unió* is felismerte, hogy az elmaradottabb térségek megsegítése – ha az hatékonyan valósul meg – nemcsak magának a támogatott országnak lesz hasznos, hanem talán az egész világgazdaság (egyben az EU) is profitálhat belőle. Ebből következően (és saját gazdasági-politikai érdekei miatt) az Európai Unióban *egy külön közösségi politika, a fejlesztési politika foglalkozik e témakörrel.*

A tanulmány célja annak vizsgálata, hogy az Európai Unió a fejlesztési (segélyezési) tevékenységével fél évszázad alatt a fekete-afrikai fejlődő országok gazdasági elmaradottságának megoldása terén milyen eredményeket tudott elérni. Mindez azért fontos, mert egyrészt az Európai Unió a világ legnagyobb segélynyújtója, másrészt pedig számos, korábban jelentős gyarmatbirodalommal rendelkező, s az afrikai fejlődő országokhoz kötődő ország regionális (gazdasági) integrációjáról van szó. Továbbá az afrikai országok az EU által kiemelten kezelt ACP- (azaz afrikai, karibi, csendes-óceáni) országok csoportjába tartoznak. A dolgozat célját statisztikai adatelemzéssel kívánom elérni, abból a feltételezésből kiindulva, hogy a 25 évet átélő, az EU és a fejlődő országok egy csoportja által aláírt Loméi Egyezmények hatásai empirikusan is vizsgálhatók.

A tanulmány első részében a Loméi Egyezményeket helyezem el az EU fejlesztési politikájában: általános jellemzői mellett kitérek gazdasági jelentőségére is. Ezután az empirikus vizsgálat módszertani hátterét, majd eredményeit ismertetem. A tanulmány végén az eredmények mögött meghúzódó legnyilvánvalóbb okokra térek ki.

2. A Loméi Egyezmények helye és szerepe az EU fejlesztési politikájában

A közösségi fejlesztési politika az elsődleges közösségi joganyag része csak a Maastrichti Szerződéssel lett, viszont a Közösség már évtizedek óta mély kapcsolatot ápol több fejlődő országgal: kereskedelmi kedvezményeket és pénzügyi támogatást biztosít számukra. Viszont nem mindegyik ország kapja meg ugyanazt a kedvezményt, támogatást, így a közösségi fejlesztési politika kedvezményezettjeit – a kapcsolat szorossága, a biztosított preferenciák alapján – *három, földrajzilag viszonylag jól lehatárolható csoportba* sorolhatjuk (Balázs 2002, Marján-Csáki 2005): tengerentúli országok és területek, latin-amerikai és ázsiai országok, afrikai, karibi és csendes-óceáni (ACP) országok. A legkiemelkedőbb a 79 országot tartalmazó *ACP-csoport*, így a következőkben kizárólag a velük kialakult kapcsolat sarokköveit részletezem.

2.1. A Loméi Egyezmények általános jellemzői

Az Európai Unió és az ACP-országok között 1975 és 2000 között négy Loméi Egyezményt kötöttek, öt-öt éves időtartamra (kivéve a negyediket, amely 10 évig volt érvényben). A négy egyezmény alapvetően ugyanazokra a területekre koncentrált (Babarinde 1994), melyek az empirikus vizsgálathoz szükséges mutatók kiválasztásának alapját jelentik. A Loméi Egyezmények által érintett területek az alábbiak szerint foglalhatók össze (Babarinde 1994):

- Az *EU viszonyosság nélküli kereskedelmi preferenciákat* nyújtott az aláíró ACP-országok számára, szabad (vám- és kvótamentes) piacra lépést biztosítva az európai piacokra.
- Az *exportbevételek* stabilizálására hozták létre a Stabex² valamint a Sysmin³ stabilizációs rendszereket, az egy vagy néhány mezőgazdasági és bányászati termék exportjától függő országok – a világszintű árak változása következtében – csökkenő exportbevételeinek kezelése érdekében.
- *Ipari együttműködés* keretében az EU célja az ipari és technikai fejlesztés volt, valamint az országok közötti technológia-transzfer elősegítése, ezzel is megteremtve a lehetőséget a gazdasági diverzifikációra az ACP-országokban.
- *Technikai együttműködés* során a gazdaságfejlesztés, valamint a modernizáció elősegítése volt az alapvető cél.
- A szerződő felek megegyeztek a *szabad külföldi működő-tőke* áramlás biztosításában.
- *Pénzügyi együttműködés* keretében az aláíró országok pénzügyi támogatásban is részesülhettek az Európai Fejlesztési Alapból, az Európai Beruházási Banktól, illetve a közös költségvetés idevonatkozó tételeiből.

Ha csak a Loméi Egyezményeket általánosságban, azok szerkezetét, valamint magát az egyezményekben részt vevő országokat, cikkelyeket, a rendelkezésre álló forrásokat vizsgáljuk, a négy Loméi Egyezmény sikeresnek és kedveltnek tekinthető (1. táblázat). Az egyezményekben részt vevő ACP-országok száma folyamatosan nőtt, a negyedik Loméi Egyezményt már 22-vel több ország írta alá, mint a 15 évvel korábbi Lomé I-et – és az Egyezményekből „kilépés” nem történt: az az ország, amely egyszer már aláírta az egyik egyezményt, a későbbi egyezményt is aláírta. Az egyezmények által lefedett területek is egyre szabályozottabbak lettek: a cikkelyek száma a 25 év során megnégyszereződött. A pénzügyi források – mind a közösségi hozzájárulás, mind az Európai Fejlesztési Alapból rendelkezésre álló pénz – nagysága is folyamatosan nőtt: a Lomé IV-ben az elérhető források összege a hétszeresére emelkedett a Lomé I-hez képest (megjegyzendő, hogy az összegek az inflációt is tartalmazzák). Az egy országra jutó átlagos keretösszeget tekintve a helyzet már más-

² System for the Stabilization of Export Earnings

³ System for Safeguarding and Developing Mineral Production

képp fest: míg a Lomé I esetén öt évre egy országra átlagosan 75,26 millió ECU jutott, a Lomé IV esetében 10 évre 391,54 millió ECU – mindössze ötször több pénz jut egy országra kétszer hosszabb időszakra az első egyezmény után 15 évvel.

1. táblázat A négy Loméi Egyezmény jellemzői

Egyezmény	EK országok száma	ACP-országok száma	Cikkelyek száma	Közösségi hozzájárulás (millió ECU)	Ebből EDF (millió ECU)
Lomé I (1975-1980)	9	46	94	3462 (75,26)	3072
Lomé II (1980-1985)	9	58	191	5409 (93,26)	4724
Lomé III (1985-1990)	10	65	294	8500 (130,77)	7400
Lomé IV (1990-2000)	12	68	369	26625 (391,54)	23767

Megjegyzés: Lomé IV összegei Bilal-te Velde (2003) alapján. A zárójelben lévő összegek az egy országra jutó átlagos összeget mutatják.

Forrás: saját szerkesztés EC (1976, 1980, 1986, 1991) alapján

2.2. A Loméi Egyezmények jelentősége

A Loméi Egyezményeknek köszönhetően az ACP-országok 25 éven keresztül folyamatosan élvezhették az EK/EU segítő szándékát: 1975 és 2000 között megszakítás nélkül a kedvezményezettjei voltak az Európai Közösség részéről érkező kereskedelmi és fejlesztési támogatásoknak. A Loméi Egyezmények középpontjában egyértelműen a kereskedelem áll. A nemzetközi kereskedelemből adódó, a fejlődő országok számára kevésbé előnyös helyzetén próbálnak segíteni úgy, hogy az Európai Közösség az egyezményt aláíróknak (a kölcsönösség elvének figyelmen kívül hagyásával) hosszú távon szabad (vámmentes) piacra lépést biztosít az EK piacaira – az EK/EU egyoldalú, öncélú változtatási lehetőségét kizáró – szerződéses formában (Abass 2004, Babarinde-Faber 2004, Cosgrove 1994, EC 1996, Farrell 2005, Whiteman 1998).

A kereskedelem fejlesztésétől, növekedésétől azt várták, hogy az exportnövekedés és a gazdasági diverzifikáció hozzájárul a gazdasági növekedéshez és a gazdasági fejlődéshez az érintett ACP-országokban (Babarinde 1994, Babarinde-Faber 2004, Kebonang 2007, Spaventa 1999). Ez érthető, hiszen a kedvezményes (és biztosnak tűnő) piacra jutás következtében megelégnül az export, az exportból származó bevételek nőnek, pótlólagos jövedelem áramlik az adott országba, térségbe, amelyet modernizációra, technológiai fejlesztésre, termelésbővítésre lehet fordítani. Az ilyen irányú fejlesztés következtében hatékonyabbá válik a termelés, javulhat a foglalkoztatás is, mely végső soron gazdasági növekedéshez vezet.

A kereskedelmi kedvezmények a fent vázolt gazdasági következmények mellett továbbá azért is jelentősek, mert a vámmentesség az ACP-országok exporttermé-

keinek több mint 90%-át érintette (Babarinde-Faber 2004). Ezen kívül már az első Loméi Egyezményt aláíró 46 ACP-ország több mint fele – összesen 29 ország – a kereskedelmi akadályok lebontását célul kitűző GATT-nak is a tagja. Bár a szabad kereskedelemnek számos előnye van, az 1950-es évek óta (a kisebb-nagyobb mértékben) folyamatosan csökkenő vámok a fejlődő országokat hátrányosan érintették, hiszen a kedvezőbb feltételek ekkoriban az ipari termékeket érintették (Somai 1997, Stiglitz 2003). Emellett több – a fejlődő országok által is exportált – termék (például cipők, kézműves áruk, porcelánok, mezőgazdasági termékek) esetében jelentős, nem vámjellegű korlátozást alkalmaztak (Somai 1997, Stiglitz 2003). Mindebből következően ezek az országok hátrányba kerültek az általuk exportálni képes (mezőgazdasági és félkész-) termékeket érintő protekcionizmus miatt, és számukra kedvezőnek tűnt a szabad piacra lépés lehetősége az EK piacaira.

Bár szakirodalom többsége elsősorban a kereskedelmet taglalja a Loméi Egyezmények vonatkozásában, az EK elsősorban nem az egy termékre szakosodást támogatja, hiszen a beruházásokat, beruházókat vonzó ipari fejlesztés, együttműködés is az egyezmények területei között szerepel. Az iparosodás elősegítésének következtében elvileg az ACP-országok elmaradott áruszerkezete fejlődhetne, és több, versenyképesebbnek számító áruval tudnának a nemzetközi piacra lépni. Az iparfejlesztés során kialakult diverzifikált áruszerkezet miatt az időjárás kiszámíthatatlansága, a gazdasági válságok és a mezőgazdasági termékek világpiaci árának csökkenése, jelentős ingadozása ezeket az országokat nem érintené olyan mélyen.

A Loméi Egyezmények további pozitív elemének tekinthető a Stabex és Sysmin gazdaságstabilizációs rendszerek felállítása: ezekre a fejlett országok válaszreakciójának tekinthetünk a fejlődő országok kedvezőtlen kereskedelmi helyzetének vonatkozásában (Babarinde 1994, Spaventa 1999). Az EK felismerte, hogy a kedvezményezett országok kiszolgáltatottak a világpiaci árak változásának, mely végső soron exportbevételeik csökkenését eredményezhetik, és ez a gazdasági fejlődésük útjába áll. Ugyanakkor Oyewumi (1991) több hátulütőjét is kiemeli a Stabex-nek: hangsúlyozza, hogy amellett, hogy ez a rendszer csak egy szűk termékréteget érint, egyben gátolja is a gazdasági diverzifikációt, hiszen a Stabex a korábbi termék csökkenő exportja miatti bevételkiesést hivatott kompenzálni, így – a bevételkiesés megtérítése miatt – nem szükséges erőltetni a minél szélesebb spektrumon mozogó exportstruktúra kialakítását. Ez az érvelés logikusnak tűnik, viszont véleményem szerint egy ponton logikai hiba található: a szerző azt állítja (jogosan), hogy a Stabex csak nagyon kevés olyan terméket érint, ami az ACP-országok számára kiemelkedő jelentőséggel bír. Ebből következően a releváns országok viszonylag kevés termék esetén támaszkodhatnak az exportbevételek csökkenésének kompenzálására. Következésképp csak kevés olyan termék van, melyek termelését továbbra is érdemes „erőltetni”, mert a bevételcsökkenést kompenzálni fogják. Azaz az országok rákényszerülnek, hogy más lehetőségeket is figyelembe vegyenek, így elkezdődhet egy „diverzifikációs folyamat” (aminek mélysége és hatékonysága természetesen nagyban

múlik az adott ország hozzáállásán) – ami ellentétben áll azzal, amit Oyewumi (1991) állít.

Összességében a Loméi Egyezmények kiemelkedő szerződés volt az Európai Unió és az ACP-országok között, és olyan lehetőségeket biztosított, melyek révén az ACP-országok gazdasági fejlődése megalapozottnak tűnik. A következőkben e hatások kimutatására teszünk kísérletet.⁴

3. A Loméi Egyezmények hatásainak empirikus vizsgálata

Ugyan 2000 óta a Cotonou-i Partnerségi Egyezmény vette át a Loméi Egyezmények szerepét, viszont mivel még meglehetősen „fiatal” ezen egyezmény, így ennek hatásait statisztikailag nehéz kimutatni; és a Loméi Egyezményektől eltérően már országcsoportokkal kötnek megállapodásokat. Ezeket figyelembe véve a Cotonou-i Egyezmény hatásainak elemzésével nem foglalkoztam, kizárólag a 25 évig kedvezményeket biztosító Loméi Egyezmények hatásainak empirikus vizsgálatára tettem kísérletet.

3.1. Az empirikus vizsgálatot nehezítő alapproblémák és kezelésük

Az empirikus vizsgálat elvégzése előtt számos dolgot kellett átgondolni a lehetséges torzító tényezőket kiküszöbölése érdekében. A legfőbb gondot az jelentette, hogy az ACP-blokkon belül heterogén országok találhatóak: gazdasági fejlettségük mellett különböznek az EK/EU-tól való függőségük mértékét tekintve is. Feltevésünk szerint a Loméi Egyezményeknek azokban az országokban lehetett érdemi hatásuk, melyek a legnagyobb mértékben függenek az Európai Uniótól, az onnan érkező segélyektől, kereskedelmi preferenciáktól, és gazdasági tevékenységüket nem, vagy csak kisebb mértékben befolyásolják más gazdasági-politika hatalmak. Ennek következtében szükségesnek tartottuk azt, hogy a vizsgálatot azokra az országokra szűkítsük le, melyek az EU tevékenységére leginkább ráutaltak. Ehhez egyrészt figyelembe vettük azt, hogy Afrika az egyedüli kontinens, ahol az EU még politikai-gazdasági befolyást szerezhet magának. Másrészt a kereskedelmi kapcsolatok alapján az afrikai, karibi, csendes-óceáni „hármashól” az afrikai országok legjelentősebb kereskedelmi partnere az Európai Unió. Ezek ismeretében feltételezhető, hogy Fekete-Afrika országai függenek leginkább az EU által biztosított kedvezményektől és segélyektől. Így az empirikus vizsgálat alapsokaságát a Loméi Egyezményeket aláíró fekete-afrikai országok (mint az ACP-blokkon belüli viszonylag homogén csoport) adják. A minél pontosabb eredmény érdekében az alapsokaságból kiszűrtük azokat az országokat, melyek esetében hiányosak voltak a kereskedelmi adatok, így a 45, valamelyik Loméi

⁴ A negyedik Loméi Egyezmény lejártá után, 2000 óta a Cotonou-i Partnerségi Egyezmény van érvényben. Az egyezmény a dolgozat központi témájától távol esik, így jelen tanulmányban nem térünk ki rá.

Egyezményt aláíró fekete-afrikai országból 35 állam került a mintába, ami statisztikailag elfogadható arány (közel 78%).

Az előzőekben leírtak generálták a következő problémát: a négy egyezmény kedvezményezettje eltérő számú fekete-afrikai ország volt, így a vizsgálni kívánt 1970-2005 közötti időszakra Fekete-Afrikára vonatkozóan nem lehet egyetlen idősort meghatározni. Ennek a problémának a kiküszöbölése érdekében úgy határoztunk, hogy a négy egyezményt és annak hatásait egyezményenként külön-külön vizsgáljuk: minden egyes egyezmény esetén megnéztük, mely országok írták azt alá, és a fekete-afrikai országok kiválasztása után ezekre az országokra mint országcsoportra határoztunk meg összevont adatot, és azt tekintettük az adott egyezmény afrikai ACP-országok teljesítményének. Ennek alapján a Lomé I esetén 30 ország, míg a Lomé IV esetén 35 ország képezte a vizsgálat tárgyát.

Az országok számának változása miatti probléma további nehézséghez vezetett: nem rendelkezünk az adott évekre közvetlen, azaz az adott egyezményt aláíró fekete-afrikai országokra vonatkozó összevont adatokkal. Ezt a problémát úgy kezeltük, hogy mindegyik mutató esetén a megfelelő (matematikai-statisztikai) módszerekkel magunk számoltunk ki egy értéket erre az országcsoportra vonatkozóan, mely azonban magában foglalhatja a hiba lehetőségét is. Annak érdekében, hogy ezt a minimálisra csökkentsük, a kereskedelem elemzéséhez kontrollként felhasználtuk az Eurostat (az EU statisztikai szervezete) egyes kiadványaiban szereplő adatokat az ACP-országokra vonatkozóan. Ez megfelelő kiindulási pontot adott arra vonatkozóan, hogy hozzávetőlegesen milyen eredményre kellene jutnunk az ACP-bloknál szűkebb csoportunk esetében. Az adatok kiszámítása során nem lépett fel ellentmondás a kontrollváltozókkal, így a kapott eredményt elfogadhatónak tartjuk.

Az afrikai ACP-országok számának egyezményenkénti változása mellett dilemmát okozott az is, hogy az Európai Közösség (Európai Unió) taglétszáma is folyamatosan nőtt. Ebből következően el kellett döntenünk azt, milyen bázist választunk a vizsgálatunkhoz. Részben az időbeli összehasonlíthatóság érdekében, részben pedig az adatbázisunkban fellelhető közvetlen adatok miatt a releváns mutatók esetén az EU-25-öt vettük bázisnak.

3.2. A vizsgált mutatók és az adatok

A vizsgálandó indikátorok meghatározásához a négy Loméi Egyezmény területeit, céljait (kereskedelmi együttműködés, ipari együttműködés, külföldi működőtőke), valamint a releváns szakirodalomban vizsgált mutatókat gondoltuk át. Az elemző tanulmányok többsége elsődlegesen az EU és az ACP-országok közötti kereskedelem alakulására és a gazdasági növekedés vizsgálatára helyezte a hangsúlyt, viszont értelmezésünk szerint a Loméi Egyezmények nem csupán a kereskedelmi kedvezményekből álltak, hanem azokon túl az ipar és a (külföldi) befektetések területén is igyekeztek valamilyen eredményt elérni. Ezek figyelembevételére után hat, kizárólag gazdasági jellegű mutatót határoztunk meg az egyezmények által biztosított kedvez-

mények hatásainak elemzésére az ACP-blokkon belüli afrikai országok vonatkozásában.

1. *Az egy főre jutó GDP az afrikai ACP-országokban.* Az egyezményekben szereplő kereskedelmi kedvezmények élénkítik az exportot, ami gazdasági növekedést generál. Emellett, a Loméi Egyezmények a közösségi fejlesztési politika megvalósításának kereskedelempolitikai eszközei, így a közösségi fejlesztési politika céljainak megvalósulását (gazdasági-társadalmi fejlődés előmozdítása) kell szolgálniuk, és a szűk értelemben vett gazdasági fejlettség mérésének gyakran alkalmazott statikus mutatója az egy főre jutó GDP nagysága. Az árváltozások okozta torzító tényezőket kiküszöbölése érdekében 1990-es árakon számított GDP adatokat vettünk figyelembe.
2. *Az egy főre jutó GDP növekedése az afrikai ACP-országokban.* Fontos az egy főre jutó GDP dinamikájának elemzése is.
3. *Az ipar részesedése a GDP-ből az afrikai ACP-országokban.* A Loméi Egyezményekben az ipari együttműködés céljaként szerepelt az ACP-országok iparitermék-exportjának növekedése. Így kimutathatónak kellene lennie az ipar egyre nagyobb mértékű GDP-aránya.
4. *Az afrikai ACP-országok részesedése az EU összimportjából.* Az, hogy kedvező feltételekkel (vámmentesség) tudnak az ACP-országok az európai piacokra lépni (azaz az Európai Unió országaiba exportálni), magával vonzaná azt, hogy ezen (így az afrikai) országok részesedése nőtt az EU összimportjából (kizárólag az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelmét tekintve).
5. *Az afrikai ACP-országok részesedése az EU összexportjából.* A mutató megmutatja, az afrikai ACP-országok arányaiban nézve mennyit importálnak az Európai Unióból, s ez a szorosabb kereskedelmi kapcsolatok kimutatására alkalmas (kizárólag az EU harmadik országokkal folytatott kereskedelmét vizsgálva).
6. *Az afrikai ACP-országokba érkező közvetlen külföldi tőkebefektetés.* Az egyezményekben szabad tőkeáramlást határoztak meg, ezáltal az afrikai ACP-országokba irányuló tőkebefektetés alakulását is érdemes megvizsgálni.

Az egyes mutatók elemzéséhez felhasználni kívánt adatok meghatározása két lépésben történt a közvetlen adatok hiánya miatt. Mivel a négy egyezményt és annak hatásait külön-külön (egyezményenként) vizsgáljuk, először az adott egyezményt aláíró országokat határoztuk meg, s ezekhez rendeltük hozzá a megfelelő adatokat minden mutató esetében a vizsgálandó évekre vonatkozóan. Második lépésben a megfelelő (matematikai-statisztikai) módszerrel meghatároztuk minden egyezmény afrikai ACP-országaira mint országcsoportra vonatkozó – a mutató tartalmának megfelelően hol átlagos, hol pedig összevont – értékét. Megjegyezendő, hogy a külföldi tőke esetében egyrészt csak folyó áras adatok voltak elérhetőek, másrészt nem állt rendelkezésünkre a befektető országok szerinti bontás sem (azaz nem tudjuk, hogy

kizárólag az EU országaiból mennyi befektetés érkezett az afrikai ACP-országokba) – ezeket a hatások elemzésekor figyelembe kell vennünk.

Mivel az Eurostat kiadványaiban hiányosak a számunkra releváns országokra vonatkozó statisztikák, így a számításainkhoz és az elemzésünkhöz felhasznált országonkénti adatok az UNCTAD Handbook of Statistics, az UNCTAD FDI, valamint az ENSZ statisztikai rendszerének (UN Statistics Division) on-line elérhető verziójából származnak (UNCTAD 2007a, UNCTAD 2007b, UN 2008).

3.3. A vizsgálat módszertana

A Loméi Egyezmények hatásainak elemzéséhez egy *saját módszertant dolgoztunk ki*, ami az általános tendenciák bemutatására alkalmas, de nem kapunk teljes képet a Loméi Egyezmények gazdasági hatásáról. A módszertan kidolgozásának első lépéseként a vizsgálandó időszakot határoztuk meg. Az egyezmények mint külső beavatkozás hatásának kimutatásához szükséges az adott egyezmény előtti időszak vizsgálata is, így a kiválasztott mutatók esetében az 1970-2005 közötti időszakot vizsgáljuk meg évenkénti adatokra építve. Az elemezni kívánt 1970-2005-ös időszakot minden egyezmény esetén két részre bontottuk: az egyezmény aláírását megelőző, valamint az egyezmény aláírását követő időszakra⁵ (2. táblázat). Ennek alapján mind a négy egyezmény esetén mind az öt mutatóra vonatkozóan két-két függvényt rajzoltunk fel az afrikai ACP-országokra kiszámolt, évenkénti adatokra illesztve.

2. táblázat A két vizsgált időszak egyezményenként

Egyezmény	Afrikai ACP-országok száma	Egyezmény előtti időszak	Egyezmény utáni időszak
Lomé I	30	1970-1975	1975-2005
Lomé II	34	1970-1980	1980-2005
Lomé III	35	1970-1985	1985-2005
Lomé IV	35	1970-1990	1990-2005

Forrás: saját szerkesztés

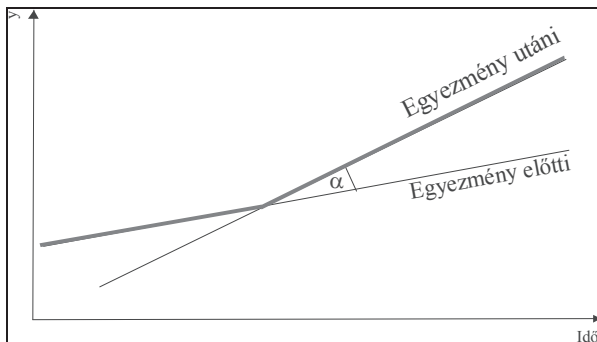
Az idősorok elemzéséhez a *trendszámítást* alkalmaztuk, hiszen annak elsődleges „feladata az idősor fő komponensének, az alapirányzatnak a kimutatása” (Korpásné 1997, 246. o.), az alapirányzat alatt pedig a trendet értjük, azaz „az idő-sorban tartósan érvényesülő tendencia, a fejlődés legfontosabb komponense” (Köves-Pármiczky 1975, 497. o.). Az idősorok adatpontjaira trendegyenéseket illesztettünk, s annak érdekében, hogy az így kapott trendvonalak elemzése a célunknak leginkább megfelelő módon történjen, többféle módszert teszteltünk. *A kiindulási pon-*

⁵ Tudtuk azt, hogy az egyezményeknek hosszú távon lesznek érezhető gazdasági hatásai, azonban ennek első évét nem lehet meghatározni. Ezért döntöttünk úgy, hogy az egyezmények kezdő éveit vesszük az egyes időszakok fordulópontjának.

tunk minden esetben egyértelműen az volt, hogy a két időszak (egyezmény aláírása előtti és egyezmény aláírása utáni) trendvonalait vessük össze, hiszen az „alapvető társadalmi, gazdasági törvényszerűségek által meghatározott fejlődési tendenciák természetesen csak addig érvényesülnek, amíg a meghatározó törvényszerűségekben lényeges változások nem következnek be. Ilyenkor a régi fejlődési tendenciák újaknak adják át a helyüket” (Köves-Pármiczky 1975, 497. o.). Feltételezésünk szerint ilyen lényeges változásnak tekinthető a Loméi Egyezmények aláírása, így indokolt, hogy az elemezni kívánt időszakok trendvonalait vessük össze. Következésképp az egyezmény előtti időszak trendje mutatja azt a fejlődési tendenciát, amit a külső beavatkozás nélkül, a kialakult gazdaságpolitikák alapján lehetett várni. Ezzel szemben az egyezmény utáni időszak adataira illesztett trendegyenes már a beavatkozást is tartalmazó fejlődési tendenciákat mutatja, így feltevésünk szerint ez már magában foglalja az egyezmények lehetséges pozitív hatásait.

Az elemzésre legalkalmasabb módszer kidolgozása során a lineáris trendegyenesek⁶ mellett *teszteltünk nemlineáris grafikonokat is*. Ezek esetében azonban problémát okozott a megfelelő elemzés: az egyes grafikonok alatti területet szeretnénk volna meghatározni egyszerű területszámítás, illetve integrálszámítás segítségével, azonban a két időszak a négy egyezmény esetében nem ugyanolyan hosszú. Így várható volt, hogy a hosszabb időszak adataira illesztett trendegyenes alatti terület nagyobb lesz. Felmerült, hogy ezt a problémát átlagolással küszöböljük ki, azonban a túl sok származtatott adatok következtében fellépő adatvesztés veszélye miatt ezt a lehetőséget elvetettük.

1. ábra A trendvonalak helyzete optimális esetben

Forrás: saját szerkesztés

⁶ A lineáris trendfüggvény olyan idősorok elemzésére alkalmas, ahol „az időegységként bekevertetett változás, növekedés vagy csökkenés abszolút értelemben közel állandó” (Korpásné 1997, 252.o.).

Végül az idősorokra illesztett lineáris trendegyenesek vizsgálatához egy leegyszerűsített módszert alkalmazása mellett döntöttünk. Az elemzés során azt vizsgáltuk, hogy az egyezmény utáni időszak függvényére berajzolt *trendvonal meredeksége hogyan változott az egyezmény előtti időszak trendvonalának meredekségéhez képest, azaz hogyan alakult „az időegységenkénti átlagos abszolút változás mértéke”* (Korpásné 1997, 254. o.). *Feltételezésünk szerint az egyezmény akkor ért el érdemi hatást, ha az egyezmény utáni időszak trendvonala meredekebb, mint az adott egyezmény előtti* (1. ábra).

3.4. Az empirikus vizsgálat eredményei

A fent vázolt vizsgálatot mind a négy egyezményre vonatkozóan elvégeztük, a következőkben kizárólag a négy egyezmény összesített eredményeit ismertetjük (3. táblázat). Az empirikus vizsgálat során tapasztalt tendenciák szerint az egy főre jutó GDP esetén pozitív változás kizárólag a negyedik egyezmény esetén észlelhető. Azonban a többi egyezmény esetében bár a tendenciák szerint az egy főre jutó GDP kisebb mértékben nő, mint amit az egyezmény előtti időszak trendjei jeleztek, mégis növekvő tendenciájú maradt. Ennek ellenére ez az eredmény negatív, hiszen az egyezmények és az általa támogatott területek ismerete alapján azt vártuk, hogy az egy főre jutó GDP és annak növekedése jelentősen meg fogja haladni az egyezmény előtti időszakok trendjét. Nem szabad arról sem elfeledkezni, hogy bár jelentős változást jelentett a Loméi Egyezmények az azokat aláíró országok gazdasági törvényszerűségeit nézve, azonban az egy főre jutó GDP és annak növekedése több tényezőtől függ (például munkaerő, tőke, intézményi háttér, makrogazdasági politikák), így nem lehet kizárólag a Loméi Egyezményeknek tulajdonítani a kimutatott változásokat.

3. táblázat A négy Loméi Egyezmény értékelése

Egyezmény területe, célkitűzése	Gazdasági növekedés		Kereskedelmi együttműködés		Ipari együttműködés	
	Indikátor	GDP/fő	GDP/fő növekedése	Részesedés az EU25 összesportjából	Részesedés az EU25 összesportjából	Ipari részesedése a GDP-ből
Lomé I	-	-	-	-	-	+
Lomé II	-	+	+	-	-	+
Lomé III	-	+	+	+	-	+
Lomé IV	+	+	+	+	+	+

Jelmagyarázat: +: pozitív változás; -: negatív változás; +*: az egyezmény előtti időszakhoz képest pozitív a változás, de a trendvonal negatív meredekségű maradt

Forrás: saját szerkesztés

Az ipari együttműködés terén az empirikus vizsgálat során használt mutató alapján (ipar részesedése a GDP-ből) felemás eredmények tapasztalhatók: az első két

egyezmény esetén az egyezmény előtti időszak növekvő tendenciával rendelkezett, azonban az egyezmény utániak rendre negatív meredekségűek voltak, a Lomé III esetén pedig nem haladta meg az egyezmény előtti időszak által tapasztalt trendet az egyezmény utáni időszak trendje. A gazdasági növekedés mutatóihoz hasonlóan a Lomé IV esetén láthatunk egyértelmű pozitív tendenciát: az egyezmény előtti negatív tendenciájú trendfüggvény az egyezmény után pozitív meredekségű lett. Továbbá a Lomé III és Lomé IV esetén az egyezmény utáni növekvő tendencia ellenére az 1970-es és 2005-ös adatok között csekély különbség látható: az első és az utolsó vizsgált évben is az országsoport esetében átlagosan a 21-23%-os ipari részesedés figyelhető meg. Ebből következően az empirikus vizsgálatunk szerint az egyezményeknek nincs kimutatható hatása ezen a téren, így valószínűleg a célként meghatározott gazdasági diverzifikációval is problémák vannak a vizsgált országokban.

A kereskedelem területén a vizsgálatunk alapján az egyezményeknek csupán annyi hatása volt, hogy az egyezmények előtti időszak trendvonala szerinti részesedéscsökkenés kisebb mértékűvé vált (kivéve Lomé II esetén az EU-összimportból való részesedést). Ezt az egyezmények pozitív hatásának is tekinthető, viszont az egyezményekben az EU részéről vállalt kötelezettségek, az ACP-országok számára biztosított viszonyosság nélküli kedvezmények alapján feltételeztük, hogy az afrikai ACP-országok részesedése növekedni fog, nem pedig visszaesni – ráadásul nem az ismertetett mértékben. Mindegyik egyezmény országsoportjában a 2005-ös részesedés – az export és az import tekintetében is – az 1970-es részesedésnek körülbelül csak a harmada. Mivel a részesedés számításakor a 25 tagú Európai Unió adatait vettük bázisnak, így a részesedéscsökkenés nem tudható be annak, hogy a folyamatos bővülés következtében nőtt volna az EU összkereskedelme (azaz a bázis), azaz a nagyobb bázisból csak kisebb részt tudott volna vállalni az adott országsoport. Ennek alapján a négy egyezmény esetén tapasztalt folyamatos részesedéscsökkenés elsősorban a külső, világgazdasági változásoknak, az EU stratégiai fókuszának változásának tudható be.

Az empirikus vizsgálat során továbbá azt tapasztaltuk, hogy az egyezmény előtti időszakhoz képest az egyezmények után pozitív változás következett be az afrikai ACP-országokba irányuló külföldi befektetések terén – az egyezmények előtti trendvonalak kivétel nélkül közel vízszintesek voltak, az utániak viszont rendre pozitív meredekségűek. Azonban újra hangsúlyoznunk kell, hogy az elemzés egyrészt (az árváltozást tartalmazó) folyó áras adatokra épült, másrészt nem csak az EU-ból érkező tőkét vette számításba, így a külföldi befektetések növekedését véleményünk szerint nem tekinthetjük kizárólag a Loméi Egyezmények pozitív hatásának.

Mindezek alapján az egyezményekben vállalt kötelezettségek, a biztosított kedvezmények nem voltak elég „erősek” és hatékonyak ahhoz, hogy ellensúlyozzának más, térségen belüli és térségen kívüli kedvezőtlen folyamatokat, melyek hatással lehetnek az egyezmények kimenetelére, így az aláíró országok gazdaságára nézve. Ennek következtében érdemes megvizsgálni azokat a tényezőket, melyek befolyásolhatták a Loméi Egyezmények kimenetelét.

4. A „látványos eredménytelenség” lehetséges okai

A Loméi Egyezmények empirikus vizsgálata során bebizonyosodott, hogy az egyezményekben meghatározott kedvezmények érdemi fejlődést nem tudtak generálni az afrikai ACP-országokban. Ez a sikertelenség különösen annak fényében még inkább „figyelemre méltó” és elgondolkodtató, hogy az *afrikai országok számítanak az EU fejlesztési politikájának fő támogatóitjainak*, több segínyt és kedvezményt kaptak, mint bármely más fejlődő ország (Abass 2004, Farrell 2005, Kebonang 2007).

Az Európai Unió fejlesztés területén végzett tevékenységét a világgazdasági tendenciákkal együtt kell vizsgálni (Hurt 2003), így nemcsak azokat az országban belüli tényezőket fejtjük ki, melyek a fejlődés akadályai lehetnek, hanem kitérünk arra is, hogy milyen változások következtek be a világgazdaságban, melyek hatással lehetnek a fejlesztések kimenetelére. Mivel egy igen összetett folyamatról van szó, nem lehet minden okot pontosan meghatározni, így csak kísérlet történik azoknak a – talán legszembevetőbb – folyamatoknak a feltárására, melyek a Loméi Egyezmények sikertelenségéhez vezethettek az afrikai országokban.

4.1. A sikertelenség lehetséges külső okai

A világgazdasági változások, azaz a külső tényezők elsősorban a két fél közötti kereskedelem alakulására lehetett hatással, hiszen az iparfejlesztés és a diverzifikáció inkább belügynek számít (kevésbé kiszolgáltatott a világgazdasági eseményeknek), meg (nem) valósulása elsősorban országon belüli tényezőkkel magyarázható. A kereskedelem alakulására az alábbi faktorok lehetnek hatással.

Az Európai Unió tagországaiban a fajlagos nyersanyag-szükséglet jelentősen visszaesett a gazdasági szerkezet jelentős átalakulása következtében: a szolgáltatások, a kevésbé nyersanyag-igényes iparágak kerültek előtérbe (Balázs 2002, Babarinde-Faber 2004) – ezáltal tulajdonképpen hiába volt szabad a piaca lépés az ACP-, így a fekete-afrikai országoknak, ha nem volt kereslet az általuk exportálni képes termékek iránt.

A kereskedelmet tekintve egyértelműen kimutatható, hogy az *Európai Unió figyelme, stratégiai fókusza más országok, térségek felé irányult* (Farrell 2005) – a két nagy „sikerterület” Kelet-Közép-Európa és az ázsiai újonnan iparosodott országok. Az 1980-as évekre több *dinamikusan fejlődő ázsiai ország* (például Hongkong, Szingapúr, Tajvan, Thaiföld – „tigrisek”) korábbi években megtörtént *világgazdasági nyitásának* és a nemzetközi kereskedelembe való bekapcsolódásának hatása érezhetővé vált, és részesedésük az EU-importból és annak exportjából 20 év alatt megduplázódott. Ezek az országok olcsó, egyidejűleg minőségi termékekkel tudtak megjelenni az európai piacokon, és képesek voltak a versenyben (hatékonyan) részt venni.

A szovjet blokk szétesése és a kelet-közép-európai országok rendszerváltása után (az 1990-es évektől kezdve) az Európai Unió gazdasági (így kereskedelmi) lehetőségei megnöttek ezen államok irányában, és úgy tűnik, ezt ki is használta, hiszen ezen országcsoport részesedése az EU export és import oldalán is megduplázódott

1990-ről 2000-re. Nemcsak a kereskedelem tekintetében kerültek előtérbe, hanem a segélyeket és a beruházásokat tekintve is, hiszen az EU az ACP-országok helyett ezekbe az országokba csoportosította át (a felzárkózást segítő) segélyeit és beruházásait (Cosgrove 1994). Másrészt a biztonság megőrzése érdekében is fontos volt, hogy ezeket az országokat „szemmel tartsa”, és Közép-Európa az európai külpolitika fontos célpontjává vált (Santos 1999).

A *GATT Uruguay Fordulója* (1986-1994) során elfogadott néhány egyezmény hátrányosan érintette a fejlődő, köztük az ACP-országokat – ezek közül két példát emelnénk ki.⁷ Az ipari államok általános vámkedvezményeket irányoztak elő a fejlődő országok számára, így az ezen országok számára megnyílt kedvezőbb környezet következtében megnőtt a világpiacon a verseny (Santos 1997), azaz az ACP-országok mellett más országok is kedvező piacra jutási feltételekhez jutottak, s a nagyobb versenyben az ACP-országok háttérbe szorultak. Emellett az 1990-es évek elején elfogadott *szellemi tulajdonjogra vonatkozó szabályozás* (TRIPS⁸) nemcsak a közegészségügyben és a gyógyszerekhez való hozzáférésben okoz gondot a fejlődő országokban (Udvari 2005), hanem gátolja azokat abban, hogy a technológiát a fejlettségi országoktól lemásolják (ahogy ezt korábban megtehették), és a saját színvonalukon használják (Farrell 2005, Somai 1997).

A WTO egyre több területre kiterjedő szabályozásával egy időben indult meg az a folyamat, mely az EK-ban a *belső piac kialakulását* irányozta elő. Az így kialakult, közösségi szinten érvényes szabályozás és a különböző, meglehetősen szigorú (fogyasztóvédelmi, csomagolási, környezetvédelmi, minőségi stb.) előírások „elriaszthatják” az ACP-országokat (Cosgrove 1994), hiszen nem, vagy csak nagy költségek árán tudtak (volna) megfelelni ezeknek a szabályoknak.

A Loméi Egyezményeknek és preferenciáinak egy nagy hátulütője is volt: a kedvezmények következtében erős *aszimmetrikus függőség alakult ki* az ACP-országok és az Európai Unió között (Balázs 2002, Farrell 2005, Whiteman 1998). Az ACP-országok nagymértékben függtek az EU részéről érkező támogatásoktól, kereskedelmi kedvezményektől, ennek következtében az 1990-es évek elején bekövetkezett világgazdasági változások (szovjet blokk szétesése, ázsiai országok megerősödése, az európai belső piac kialakulása) után olyan problémákkal találták szembe magukat, melyekre nem tudtak megfelelő módon reagálni. Az ACP-országok nem tudták felvenni a versenyt az új versenytársakkal, nem tudtak tömegesen megfelelni a belső piacon érvénybe lépő szigorúbb szabályozással szemben. Azonban mindennek a másik oldalát is figyelembe kell venni: a Loméi Egyezmények 25 év alatt tulajdonképpen érdemi változást nem eredményeztek az abban részt vevő, legtöbb fejlődő országban: a diverzifikáció hiánya még ma is több országot jellemez (Babarinde-Faber 2004), és ezen országok összexportjának 60%-át mindössze tíz termék teszi ki (Moreau 2000).

⁷ Az Uruguay Forduló eredményeit, egyezményeit ld. részletesen Somai (1997).

⁸ Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights

4.2. *A sikertelenség lehetséges belső okai*

A Loméi Egyezmények kétségbevonható hatékonyságának vizsgálatakor nem szabad kizárólag a külső tényezőket, a világgazdaságban végbement változásokat, a különböző térségek stratégiai érdekeinek eltolódását okolni, hiszen maguk a fejlődő országok is gátjaik lehetnek saját fejlődésüknek – azaz a fejlődési lehetőségeiket akadályozó belső (gazdasági–társadalmi–politikai) tényezőket nem tudták megfelelően kezelni.

Az Európai Bizottság 1996-os, az EU és az ACP-országok kapcsolatát taglaló Zöld Könyve elsősorban ezekre a tényezőkre (nem pedig a külgazdasági változásokra) vezeti vissza a Loméi Egyezmények sikertelenségét a részt vevő országok fejlődésének területén. A Zöld Könyv kiemeli, hogy számos, a fejlődés tekintetében nélkülözhetetlen tényező hiánya volt az akadálya annak, hogy a Loméi Egyezmények kedvezményeit élvező ACP-országok hasznot tudjanak húzni a kereskedelmi kedvezményekből adódó előnyökből, a különböző területeken történő együttműködésekben (EC 1996). E kritikus tényezők között az említett dokumentum többek között az infrastruktúrát, a vállalkozókészség, a fizikai és humán tőke alacsony színvonalát, a beruházások és megtakarítások alacsony szintjét, valamint a fejletlen pénzügyi szektort említi meg; valamint kiemeli, hogy a legtöbb részt vevő ország olyan termékek kereskedelmétől, exportjától függ, amelyek világpiaci ára jelentősen ingadozik.

Oyewumi (1991) cikkében ezek mellett a Loméi Egyezmények vizsgálatakor kiemeli azt is: komoly problémát jelentett az is, hogy a Stabex és Sysmin gazdaságstabilizációs rendszerből származó kompenzációt a kormányok kapták meg, nem pedig közvetlenül a termelőknek juttatták el – a korrupcióra gondolva ez a pénz könnyen elveszhetett.

Ezek a tényezők is hozzájárulhattak ahhoz, hogy csak néhány ország teljesített sikeresen, azonban összességében (magát az ACP-országok csoportját tekintve) elég rossz az eredmény (Moreau 2000). Mindez azt jelenti, hogy fejlődés csak azokban az országokban volt tapasztalható, amelyek a kedvezmények hatékony kihasználása érdekében belső ügyekben is változtattak valamit.

5. **Összegzés**

A dolgozat célját, azaz az Európai Unió fejlesztési tevékenységének eredményességének vizsgálatát a fő kedvezményezettnek számító fekete-afrikai fejlődő országokra vonatkozóan, sikerült elérni. Statisztikai adatokra és a vizsgálathoz kidolgozott saját módszertanunkra támaszkodva sikerült kimutatni, hogy az EU fejlesztési tevékenysége és az általa nyújtott kedvezmények a fő kedvezményezettnek számító fejlődő országokban nem értek el érdemi hatást.

Jelen dolgozat az Európai Unió fejlesztési politikáját ismertette részletesen. Három, földrajzilag viszonylag jól lehatárolható csoportba sorolhatjuk az Európai Unió fejlesztési politikájának kedvezményezettjeit aszerint, hogy az EU milyen mér-

tékü preferenciákat biztosít számukra. A tengerentúli területek, a latin-amerikai és ázsiai, valamint az *afrikai, karibi és csendes-óceáni (ACP-) országok* közül az EU ez utóbbiak számára nyújtja a *legnagyobb kedvezményt*. Az Európai Unió 25 éven keresztül (1975 és 2000 között) a *négy Loméi Egyezmény keretében jelentős, viszonyosság nélküli, a szerződéses forma miatt stabilitást biztosító kereskedelmi kedvezményeket nyújtott* az ACP-országoknak. Emellett az ipari együttműködésre, fejlesztésre, a külföldi befektetések ösztönzésére is hangsúlyt fektettek. Továbbá két, ún. gazdaságstabilizációs rendszeren (Stabex, Sysmin) keresztül igyekeztek ezen országok kiesző exportbevételét kompenzálni.

A hosszú távú kedvezmények ismeretében úgy gondoltuk, hogy a Loméi Egyezményeknek kimutatható hatással kell bírniuk az ACP-csoport gazdaságára nézve. Feltételezésünk szerint azokban az országokban tapasztalható látványos eredmény, melyek a legnagyobb mértékben függenek az Európai Uniótól. Így empirikus vizsgálatunkat kizárólag a fekete-afrikai országokra végeztük el. Az egyezmények beavatkozási területeit figyelembe véve hat, kizárólag gazdasági jellegű mutatót (az egy főre jutó GDP-t, annak növekedését, az ipar arányát a GDP-ben, az afrikai ACP-országok részesedését az EU összimportjából és összexportjából, a külföldi befektetések alakulását) elemeztünk empirikusan, a trendszámítás módszerét alkalmazva. *A saját módszertanunk alapján elvégzett empirikus vizsgálat során kiderült, hogy az egyezményeknek érdemi hatását nem lehet kimutatni az érintett országcsoportban: a kereskedelmi kedvezmények ellenére a 25 év alatt a harmadára esett vissza az afrikai ACP-országok részesedése az EU összkereskedelméből (az export és az import oldalon egyaránt), az ipar még 25 év eltelte után is közel ugyanolyan mértékben járul hozzá a GDP-hez, mintha az egyezmények nem is lettek volna. Emellett a termékdiverzifikáció még ma sem jellemző a legtöbb országban. Ugyan az empirikus vizsgálathoz kidolgozott módszer csak tendenciák bemutatására alkalmas, mégis megerősítheti vizsgálatunk eredményét az a tény, hogy a vizsgálatunkba bevont afrikai ACP-országok nagy része a legkevésbé fejlett országok közé tartozik (illetve az ötven legkevésbé fejlett ország többsége afrikai ACP-ország), és ezeknek az államoknak a többsége már az első Loméi Egyezményt is aláírta.*

Az alacsony hatékonyság okai között említettük a világgazdaságban végbe ment változásokhoz való nehézkes alkalmazkodást és a Loméi Egyezmények miatt kialakult aszimmetrikus függést is: feltehetőleg az ACP-csoport a négy (egymást megszakítás nélkül követő) egyezmény következtében „elkényelmesedett”, erősen függött az EU-ból érkező kedvezményektől, és a világ más térségei elől elzárkózott. Viszont sikertörténetek is vannak, azonban ezek ritkák.

Felhasznált irodalom

Abass, A. 2004: The Cotonou Trade Régime and WTO Law. *European Law Journal*, 4, 439-462. o.

- Babarinde, O. A. 1994: *The Lomé Conventions and Development. An Empirical Assessment*. Aveburg Ashgate Publishing Limited, Aldershot, England.
- Babarinde, O. – Faber, G. 2004: From Lomé to Cotonou: Business as Usual? *European Foreign Affairs Review*, 9, 27-47. o.
- Balázs P. 2002: *Az Európai Unió külpolitikája és a magyar-EU kapcsolatok fejlődése*. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest.
- Bilal, S.– te Velde, D. W. 2003: Foreign Direct Investment and Home Country Measures in the Lomé Conventions and Cotonou Agreement. *Tanulmány*, UNCTAD, New York.
- Cosgrove, C. 1994: Has the Lomé Convention failed ACP trade? *Journal of International Affairs*, 1, 223-250. o.
- EC 1976: ACP-EEC Convention of Lomé. *Official Journal*, L 25, Luxembourg, 1-177. o.
- EC 1980: Second ACP-EEC Convention signed at Lomé on 31 October 1979 (Lomé 2). *Official Journal*, L 347, Luxembourg, 1-181. o.
- EC 1986: Third ACP-EEC Convention signed at Lomé on 8 December 1984. *Official Journal*, L 086, Luxembourg, 1-208. o.
- EC 1991: Fourth ACP-EEC Convention signed at Lomé on 15 December 1989. *Official Journal*, L 229, Luxembourg, 1-220. o.
- EC 1996: *Green Paper on relations between the European Union and the ACP countries on the eve of the 21st century. Challenges and options for a new partnership*. European Commission, Brussels.
- Farrell, M. 2005: A Triumph of Realism over Idealism? Cooperation between the European Union and Africa. *European Integration*, 3, 263-283. o.
- Hurt, S. R. 2003: Co-operation and coercion? The Cotonou Agreement between the European Union and ACP states and the end of the Lomé Convention. *Third World Quarterly*, 1, 161-176. o.
- Kebonang, Z. 2007: Generosity undermined: the Cotonou Agreement and the African Growth and Opportunity Act. *Development in Practice*, 1, 98-103. o.
- Korpásné (szerk.) 1997: *Általános statisztika II*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Köves P. – Párniczky G. 1975: *Általános statisztika*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Marján A. – Csáki M. 2005: Az Európai Unió fejlesztési politikája. In Marján A. (szerk.): *Az Európai Unió gazdasága. Minden, amit az EU gazdasági és pénzügyi politikáiról tudni kell*. HVG-Kiadó, Budapest, 56-66. o.
- Moreau, F. 2000: The Cotonou Agreement – new orientations. *The ACP-EU Courier* (Special Issue), 9, 6-10. o.
- Oyewumi, A. 1991: The Lomé Convention. *Round Table*, 1, 129-138. o.
- Santos, S. 1997: *Lomé Convention*. Government Institute for Economic Research, Helsinki.
- Somai M. 1997: A GATT-ból a WTO-ba: az Uruguayi forduló előzményei és eredményei. *Külgazdaság*, 10, 4-20. o.

- Spaventa, A. 1999: The Lomé Convention. Objectives, Instrument, Results. *Federico Caffé Centre Research Reports*, 2, Roskilde University, Denmark.
- Stiglitz, J. E. 2003: *A globalizáció és visszasságai*. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Udvari B. 2005: A 21. század világgazdasági kihívása: a gyógyszerhiány okainak megszüntetése a fejlődő országokban. *Szakedolgozat*, Szolnoki Főiskola.
- UN 2008: *United Nations Statistics Division*.
<http://unstats.un.org/unsd/snaama/selectionbasicFast.asp> Letöltve: 2008. március 12.
- UNCTAD 2007a: *Handbook of Statistics 2006*. <http://stats.unctad.org/handbook/> Letöltve: 2008. február 15.
- UNCTAD 2007b: *FDI on-line*.
<http://stats.unctad.org/fdi/ReportFolders/ReportFolders.aspx> Letöltve: 2008. február 20.
- Whiteman, K. 1998: Africa, the ACP and Europe: the lessons of 25 years. *Development Policy Review*, 16, 29-37. o.